
Review

Reviewed Work(s): Povsem neprimeren arhitekturni učbenik by Jože Marinko

Review by: Fedja KOŠIR

Source: *Urbani Izziv*, No. 30/31, Pogledi na prostor / Views on Space (Maj 1997), pp. 88-91

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180714>

Accessed: 22-02-2025 11:24 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

kar pomeni: zagotovitev pitne vode in neoporečne hrane, zagotovitev varnih komunikacij, zagotovitev varovanja in skrbi za naravno in kulturno dediščino, ki presega fundamentalistično konzervatorstvo ter nenazadnje zagotovitev tehničnih in tehnoloških možnosti obstoja.

Glede na zakonitosti, ki vladajo v naravi, bi torej z besediščem lastne civilizacije lahko opredelili dejanja, ki zagotavljajo dolgoročno zadovoljevanje fizioloških in duhovnih osnov posameznika in družbe.

Podoba je ena izmed značilnosti mest, ki se v nekem načrtovalskem postopku opredeljuje. Podobe brez vsebine ni oziroma je prevara. Tako je tudi prevara vsak poskus vnaprejšnjega določanja vseh podrobnih sestavin ali dogodkov v prostoru.

Nekatere sestavine je mogoče opredeljevati in jih celo predpisati. Tako pravi Feng Shui, tako pravi sodobna arhitektura, še zlasti pa urbanizem in urbanistično načrtovanje. Torej načela, ki izvirajo iz znanega o naravnem svetu, veljajo na vseh ravneh, v vseh merilih in na vseh geografskih širinah.

Sistem prepoznavanja strukture mesta ali reda v mestu, ki naj bi služil spreminjanju ali krepitvi tega iz stvarnosti samega mesta, je zasnovan na zaznavi podobe, tj. vizualnih in drugače razpoznavnih elementov te strukture. Zaznan sistem je značaj mesta, torej tisti specifični splet lastnosti, ki ga dela izvirnega ali prepoznavnega, priljubljenega ali motečega.

Vizualna podoba, v tem primeru prostorske razmestitve in pripadajoče arhitekture, so zunanji elementi identitete. Uspeh izgradnje mesta, spreminjanja mesta ali drugih početij v mestu, s katerimi se značaj mesta prilagaja času in potrebam, pa je odvisen od tega, koliko se spreminja stvarnost, ki je identiteto proizvedla oziroma v kolikšni meri je sprememba posledica sprejetega sporočila o mestu, ki ga le-ta izžareva.

Vidni element, tj. arhitektura, in nevidni tj. gospodarska podstat in upravna organiziranost, delujeta hkrati in sicer na osnovi vizije dolgoročnega razvoja. Če je naprimer v preteklosti razvoj temelji na razvoju industrije, danes pa ne več, je sporočilo mesta precej drugačno, podoba mesta in prostorske razmestitve pa so še vedno prilagojene pretekli produkcijski obliki. Nezaželenim učinkom fizičnega sveta na percepcijo in odzivanje posameznika se je mogoče izogniti. Pri oblikovanju ali preoblikovanju prostora širših razsežnosti govorimo o vmeščanju dejavnosti v prostor, dimenzioniranju posameznih stavb, izboru materialov in podobnem, na najnižji ravni pa govorimo o razmestitvi posameznih prostorov v stavbah, položaju odprtlin (vrat, oken), kakor tudi o razmestitvah posameznih kosov pohištva v teh prostorih (stanovanjih, pisarnah ipd.).

Razlage so lahko ekonometrične, psihološke, etnološke, oblikovalske in drugačne, torej naravnane na različne vrednostne ustroje. Pestrosti fizičnim podobam pa razlage ne morejo odvzeti, če upoštevamo dejstvo, da ni dveh enakih prostorov, oziroma če se pri tem načrtno izogibamo spekulativnemu posploševanju ali abstrakciji. Torej, Feng Shui bo banalni vsakdanji svet vedno prikazoval skozi slikovito in všečno mistifikacijo, ki sprošča asociativne razlage, vedno večplastno in vedno ob upoštevanju dejstva, da je človek posameznik središče in razlog vsakršnega početja v prostoru.

Sodobna Kitajska te svoje tisočletne tehnike ni upoštevala, saj so danes kitajska mesta med najbolj onesnaženimi na svetu. Najbrž se je stvarnost spreminjala hitreje, kot se je lehnika spreminjanja prilagajala sodobnosti. Vsekakor pa je tehnika Feng Shui zanimiva za vsakogar, ki ne pristaja na razlage sveta, kjer je človek izvzet iz narave – in obratno.

Ivan Stanič, dipl. inž. arh., Urbanistični inštitut, Ljubljana

Fedja KOŠIR

Povsem neprimeren arhitekturni učbenik

Jože Marinko: *Antična arhitektura, Družina 1996*

Izšel je, kot pravi prof. dr. Peter Fister na zavihu ovitka za knjigo *Antična arhitektura*, "... prvi poskus celostne analize ... antičnega stavbarstva ..." (na Slovenskem). Že mogoče – pionirsko delo za one, ki ne berejo tujih strokovnih del, zato pa je odgovornost avtorja prof. dr. Jožeta Marinka in recenzentov založbe Družina, ki je monografijo pravkar izdala, za slabo opravljeno delo toliko večja in kritična razčlenitev nujna, saj naj bi bil to kar učbenik, "... obvezen del osnovnega znanja vsakega bodočega arhitekta ali drugega strokovnjaka ..." (če še enkrat navedemo odlomek besedila z zaviha).

Knjiga je "... prikaz razvoja in pomena te stare monumentalne ustvarjalnosti ... od prazgodovine, Egipta, Mezopolamije, Bližnjega vzhoda, Krete, Miken do Grčije, Rima ter zgodnjekrščanske in bizantinske arhitekture ..." (Delo, 25. 1. 1997). Torej je sporen že sam naslov – *Antična arhitektura*. V domala vseh slovenskih in tujih slovarjih, enciklopedijah ali leksikonih označuje beseda *antika* grško in rimsko zgodovino in kulturo, samo italijanščina uvaja pojma *orientalne* in *klasične "antike"*, pri čemer ima za orientalne vse civilizacije tako imenovanega *Starega Vzhoda*, vključno s kitajsko (EAA, 1958/1973). Mislim, da je tako izrazito italijanizirajoče prekrščevanje uveljavljene terminologije nepotrebno in neprimerno.

Nič manj sporna ni niti obdelava prej omenjene vsebine. Vsako

poglavje zase je sicer bogato ilustrirano in artikulirano navidezno sistematično, po točkah: od izhodišč preko gradiv, gradbenih postopkov, konstrukcij ter oblikovanja (arhitekturnih členov), urbanizma in znamenitih arhitektur ali arhitekturnih kompleksov do ocene "značilnosti" oziroma "vrednosti" obdobja (kot celote). Toda tudi ob risbah, ki jih recenzenti najprej in najbolj pohvalijo, se ob pozornem pregledovanju pojavi vrsta pomislekov.

Izrisane so večinoma dobro, saj gre za programe precej generacij študentov, ki so tako odtlačili svoje vaje, v glavnem pri predmetu "zgodovina arhitekture". Veliko so jih preprosto prerisali iz ponatisov dobrega starega Choisyja, ki je svojo interpretacijo arhitekturnega razvoja dotiskal leta 1899, potemtakem pred skoraj sto leti, nekaj iz ponatisov čedalje zajetnejšega Fletcherja (ki je s stoletnico opravil lani, 1996), nekaj iz Nestorovića (1952 ali 1974) – pa še od kod. Odločno preveč slik je objavljenih dvakrat (prim. sl. 27 in 74 oziroma 109, 29 in 42 oziroma 73, 57 in 78, 88 in 97 ... itd.). Le čemu? No, ponavlja se tudi besedilo: kaj je proporcija, pove avtor vsaj dvakrat (str. 48 in 151), nazadnje pa seveda še v glosarju (str. 395). Denimo, da so to vendarle samo mašila – toda vmes so tudi kardinalne napake. Prerez egipčanske hiše (sl. 79) ni iz Tell el Amarne, ampak iz Deir el Medine. Napako je mogoče celo zlahka razložiti; tekst, ki sodi poleg, se nanaša na Nestorovića (1974, 114), ki ima res amarnski tloris in prerez; narisana pa sta tako površno, da se je našemu avtorju najbrž zazdelo, da je bolje uporabiti (podobno) risbo iz Benevola (1975, 44), ki pa žal dokumentira čisto drugo lokaliteto! Tloris, ki naj bi predstavljal Tell Jeriho (sl. 152), je v resnici tesalska neolitska naselbina Dimini. In tako ... še in še, vse do strani 343, kjer so na kupu štiri napake: tisto, kar naj bi bil Schinklov Altes Museum, je v resnici stara berlinska opera, opera pa je muzej. In Brandenburških vrat ne postavi arhitekt K.G. Langhaus, ampak C.G. Langhaus

(v letih 1788/1791, tako vsaj stoji v domačih in tujih knjigah, ne pa 1789/1993).

In tako dalje ... toda ostanimo pri bistvenem. Poglavitna napaka knjige je, da je že ob izidu usodno zastarela. Celotno je mogoče ugotoviti, kdaj se ji je čas ustavil: avtorjeva informiranost namreč ne seže nad raven, na kateri je bila naša stroka denimo pred štiridesetimi ali petdesetimi leti. Kaj pa potrebuje študent, ki se bo moral "vključevati v delitev dela v Evrozvezi"? Točno in najnovejšo informacijo! Tu pa se vrste trditve in konstrukti, ki so ovrženi že več desetletij. Sporen je pravzaprav ves sistem razvrstitve snovi. Povzet je po Nestoroviću (1952), ki se je nanašal na sovjetsko akademjsko "Arhitekturo drevnega mira" (1944). Le tako si je mogoče razložiti, zakaj je najprej na vrsti Egipt in šele potem Mezopotamija. Arheologi resda raziskujejo Egipt, če poenostavimo, od napoleonskih časov naprej (Champollion itd.), medtem ko pridejo glavna odkritja v Mezopotamiji na vrsto, če spet poenostavimo, šele po prvi svetovni vojni (Woolley itd.), torej stoletje pozneje, še pozneje (in za sovjetske arhitekturne zgodovinarje vsekakor prepozno) pa se posamične ugotovitve povežejo v pregledno celoto. Ampak danes ni več resnega proečevalca, ki ne bi začel orisa arhitekturne in urbanistične zgodovine v mezopotamskem segmentu "rodovitnega polmeseca", ker ve, da se večina procesov, ki profilirajo razvoj, najprej pojavi tukaj, ali pa je tu vsaj najrazločnejše ugotovljena. Da naš avtor vse to pozna samo površno, potrjuje dejstvo, da kot izbrano literaturo navede Frankforta (1954), prezre pa prava citanda. In res je sijajni razvoj vseh tipov arhitekture Medrečja predstavljen skrajno pomanjkljivo. Navaja zglede, ki so nepomembni, nima pa vrste izrazito pomembnih lokalitet, kar velja tudi za širše območje Sredozemlja. Presenetljivo, manjkajo prav primeri najstarejše sakralne arhitekture, ki mu je sicer tako pri srcu. Nima ne Catal Hüyükka (8./7. tis.) ne Malte (4./3. tis.) itd. Celotno opredeljevanje lokacije najdišč je

zmešnjava nadvse zanimiva. Ciprsko Khirokitijo in maloazijski Hacilar prišteva kar k Mezopotamiji (str. 99), enako turški Zincirli (str. 102), nazadnje je tja vključena še vsa Perzija (str. 113/117), medtem ko ima poglavje, ki na silo združuje tako raznorodne kulture, kot so hetitska, feničanska, kretska, mikenska in za povrh še lidijska, naslov Bližnji vzhod (str. 119/135). Medklic: Nestorović lidijsko/likijsko/frigijsko epizodo še ima, opušča pa jo celo sicer tako konservativni Fletcher! In tudi vsi, ki dajo kaj nase, saj je razvojno nepomembna.

Posebej neprimerno obravnava avtor urbanizem. Tu je bil razvoj interpretiranja v zadnjih desetletjih navsezadnje dovolj intenziven, mu je pa ostal čista španska vas. Vse pove pravzaprav že njegova (nazadnjaška) definicija urbanizma v glosarju. Tudi tu se ne bomo ukvarjali z napačnimi podrobnostmi, ki jih mrgoli, ampak s kardinalnimi neumnostmi. Takšne so vse trditve o teramarskih naselbinah (str. 26), posebej o pravilnosti njihovega tlorisa. S temi *izmišljavami* je obračunal že Patroni v polemiki z Roseom (v letih 1930/1940), potem pa še švedski izvedenci (Såflund 1939, Boethius 1948), tako da so zadeve že v petdesetih letih docela razčiščene (Castagnoli 1956). Zmote o hipodamskem sistemu in Hipodamu (str. 150) so se znašle v besedilu bržkone zato, ker pozna avtor od vse literature le zastarelega von Gerkana (1924), Martina (1974) in Ward-Perkinsa (1974) pa ne. Napake so včasih prav banalne: Aristotel (Politika VII.10.4.) uporablja izraz "tropos" in ne "trophos" (str. 199): ker je napačno zapisan dvakrat, očitno ne nagaja tiskarski skrat, ampak gre za diletantizem. Na podobne napake naletimo pri Etruščanih (str. 264 in 266), spet tudi terminološko: namesto "inauguratio" (Rykwert 1976,44) imate le "auguratio" (str. 264) itd. Torej ne samo napačni podatki, tudi svojevrstno napačno izrazje ... in ni se čuditi, če tudi tu. Terminološka zmešnjava je skoraj zabavna. Avtor ne loči megalitske od kiklopske arhitekture, čeprav

pojma natančno pojasnjuje prav vsak "uvod v arheologijo". Dva navodka: "... megalite so uporabljali pretežno za gradnjo obrambnih zidov ..." (str. 20) in "... na Peloponezu so bili zidovi grajeni iz megalitov ..." (str. 123). Pa to še zdaleč ni vse! Prerisani asirski relief (sl. 12) naj bi prikazoval "... transport megalitov ...", v resnici pa gre za monolit (ker je veliki kamen, ki ga vlečejo sužnji, pač že obklesan). Ne loči v živo skalo vsekanih "skalnih grobnic" od kasnejših variacij grobne arhitekture in misli, da so tudi mikenski tholosi (str. 133), ki so očitno sezidani in ne vsekani! Spet: itd.

No, in če se osredotočimo na jedro knjige, na grško in rimsko antično arhitekturo, stvari niso dosti drugačne, čeprav je tu pravzaprav zelo težko početi neumnosti, če le prav prepíšeš tisto, kar govori o stebrih redih že starodavni Vitruvij. Kakor hitro pa se avtor loti tem drugače kot znameniti antični pisec, je na tankem ledu, ki se mu marsikdaj vdre. Nekatero podrobnosti razkrivajo popolno dezorientacijo in tipičen nerazvojni pristop. Tlorisi zgodnjih helenških svetišč (str. 186) so na koncu in ne na začetku prikaza. Enako je nekje na koncu, med manj pomembnimi stanovanjskimi stavbami naštet pritanaj (str. 217), ki ga ima nasprotno Tukidid za simbolno srčiko (vsake) polis (EAA I 1958, 833 ali Martin 1974, 13). Vir te zmote ni nihče drug kot popolnoma neaktualni Nestorović (1974, 390). Naš avtor ga ima večkrat za vzor celo za retorično frazo. Grške "... stanovanjske stavbe so bile v senci javnih stavb ..." (Marinko 1997, 217). "... Ukoliko se ... veličanstveno razvija arhitektura hramova i državnih zgrada, utoliko ovi spomenici bacaju u zasenak arhitekturu porodične kuće ..." (Nestorović 1974, 388). Včasih je avtor v *opreki* sam s sabo. V seznamu grških arhitekturnih tipov poudarjeno navaja hipodrom, ki "... je bil stadion za konjske dirke, ki se je razvil v helenističnem, predvsem pa v rimskem času ..." (str. 213). Hipodrom je v grški arhitekturi redka izjema, poznamo ga pravzaprav samo iz

Olimpije (EAA II 1959, 648), sicer pa so dirkali kar po travnikih. V helenistični polovici rimske države so hipodromi redki, pa še te ima Martin za stadione, torej za tekališča in ne dirkališča. In vendar končno preberemo: "... Grki so imeli hipodrome, v Rimu pa cirkuse ..." (str. 295). Na podobne interpretacijske posebnosti naletimo tudi pri rimski arhitekturi, pa bi bilo najbrž že utrujajoče, če bi se ustavili ob vsaki posebej. Toda mimo dveh le ni mogoče. Prva je v zvezi s Hadrijanovo vilo v Tiburju. Opisana je pozneje kot splitska Dioklecijanova palača, čeprav je za poldrugo stoletje starejša. Toda po Marinku naj bi Hadrijanova vila razkazovala (?) "... zadnje obdobje rimske arhitekture – rimski barok ..." (str. 311). No, tu je predstavljena vsaj v celoti, kot kompleks, medtem ko je druga kot (vsa) Hadrijanova vila prikazan le njen nimfej (str. 337). Na str. 262 je datirana njena zidava v leta 118/134, na str. 313 pa (pravilneje, a še vedno ne povsem pravilno) v leta 118/138 ... In drugi ocvirek: Vitruvij je kajpada vselej uporabljen za slepomišenja vseh sort. "... Ohranjena je prva teoretična razprava o arhitekturi: Marcus Pollio Vitruvius, De architectura libri decem ... Vpliv rimske arhitekture kot temelja klasične arhitekture se je razširil z odkritjem Vitruvijevga traktata o arhitekturi ter študijem ostankov antične arhitekture, kar je sovpadalo z oživljanjem zanimanja za antično kulturo v renesansi ..." (str. 328). Ni dokazano, da bi bilo Vitruvijevu ime Marko, (gentilno ime?) Pollio pa je dokazana pomota srednjeveških prepisovalcev. Da v renesansi ni bil na novo odkrit, so nesporno dokazali vsi vestnejši prevajalci (denimo, Fensterbusch 1964), povrh pa še gospa Carol Herselle Krinsky (1967).

Vprašanje, ali zgodnjekrščanska in bizantinska arhitektura sploh še sodita v antiko, je vsekakor zanimivo, ker naš avtor sam zapiše, da "... konec antike opredeljuje dokončna uveljavitev krščanstva ...", ki jo sicer umešča v 5. in 6. stoletje (pa bi bilo najbrž bolj prav reči, da se to zgodi za Konstantina

in Teodozija, torej vsekakor že v 4. stoletju). Mislim, da je tak zaključek knjige smiseln, je pa skrajno površen. Kar zadeva meroslovje ter proporcijske in kompozicijske analize, avtor niti v prejšnjih poglavjih ni bogve kako dosleden (grški merski sistem je na primer v celoti izpuščen), tu pa se problema, o katerem je literature več kot dovolj, niti ne loti. In bržkone bi kazalo vsaj omeniti tudi nastanek novega, a za nadaljnji razvoj nepogrešljivega stavbnega tipa, namreč samostana.

Za vso knjigo je značilna nezanesljivost datacij. Veliko jih je vprašljivih ali kratkomalo napačnih, posebej v starejših obdobjih. Avtorjev izgovor je začetniško neroden: "... Podatki, s katerimi razpolagamo, so kljub sodobnim metodam ... še vedno netočni in dopuščajo precejšnje tolerance ..." (str. 18). Pred petdesetimi leti bi to še držalo, danes nič več.

Enega od odgovorov, kaj je razlog za zmote in zablode, najdemo v seznamu izbrane literature. Praviloma so našeta zastarela ali docela neustrezna dela, avtor nezmotljivo navaja le drugorazredne naslove. Denimo, za pregled razvoja arhitekturne teorije Germanna (1987), ne pa Krufta (1985 in 1995)! Težave ima kar s prepisovanjem imen. Banister Fletcher je ponemčen v Fletscherja, Mortimer Wheeler pobalkanjen v Whulerja, Kenneth Clark, pisec odlične in tudi v slovenščino odlično prevedene knjige *Civilizacija* (CZ 1972) pa je citiran kot Kenneth, C. (po analogiji bi bil torej lahko prof. dr. Marinko naveden kot Jože, M.). V glosarju, ki naj bi bil "... eden prvih sodobnih poskusov uveljavitve strokovnega izrazja za potrebe slovenske arhitekture ...", v resnici manjka precej pojasnil, ki bi bila nujna (denimo, kaj je monstrozna skovanka "krizelefantinska tehnika" s str. 177), vanj pa so uvrščeni izrazi, ki imajo komaj kaj opraviti z arhitekturo (denimo, pojmi evharistija, katehumen, agape itd.).

Če strnem: Knjiga je predrzna parada netočnosti, neutemeljenih

improvizacij in strokovnih napak, ki so jih drugje že zdavnaj preseгли. Vzroka, da jih še vedno vsiljujejo slovenskemu arhitekturnemu ambientu, pa sta dva. Najprej avtorjeva "sancta simplicitas" v natančno tistem smislu, kot je besedi uporabil Jan Hus. Razložiti si jo je mogoče s pedagoškimi peripetijami, ki opredeljujejo proučevanje in poučevanje arhitekturne zgodovine pri nas ("začenši" z Janezom Flisom). Podroben pretres teh okoliščin bi bil nujen, a si ga prihranim za drugič. Zatem so tu še psihološke posebnosti tako posameznikov kot družbe v celoti, kulminirajo namreč v ideoloških resentimentih, ki so vsaj zadnje čase povsem prenapeti. Zgovoren primer je avtorjeva izjava, ki nedvoumno razglasa pristransko, več, militantno sovražnost do moderne ar-

hitekture: "... Mnoga sodobna naselja in arhitektura zelo zaostajajo za dosežki preteklih obdobij. Vase zaverovanemu današnjemu arhitektu se tako postavlja vprašanje, čemu je potrebno poznavanje zgodovine arhitekture. Generacije, vzgojene po vojni, so v duhu takrat prevladujočega funkcionalizma kategorično odklanjale vso preteklo arhitekturo ..." (str. 7). Takó to kratkomalo ni res.

Če bi obravnavana knjiga izšla pred petdesetimi leti, bi morebiti še ustrezno zrcalila takratno raven poznavanja razvoja arhitekture. Danes (1997) pa ni nič drugega kot klasična makulatura.

Prof. dr. Fedja Košir, dipl. inž. arh., Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana

Okrogla miza: Vrnitev beguncev in razseljenih oseb

Sarajevo, 25. – 26. marec 1997

(poročilo povzeto po uradnem sporočilu)

V Sarajevu (Republika Bosna in Hercegovina) je 25. in 26. marca letos v Akademiji znanosti in

umetnosti potekala okrogla miza z naslovom Vrnitev beguncev in razseljenih oseb. Okroglo mizo so or-

Delovno predsedstvo: dr. Kaliopa Dimitrovska Andrews, dir. UIRS; prof. dr. Aganovič, Institut za arhitekturo, urbanizam i prostorno planiranje v Sarajevu; g. Jusuf Borovac, svetovalec pri Ministrstvu za socialno politiko, begunce in razseljene osebe

ganizirali Federalno ministrstvo za socialno politiko, razseljene osebe in begunce BiH, Inštitut za arhitekturo, urbanizem in prostorsko planiranje BiH in Urbaništični inštitut RS ob sodelovanju večjega števila domačih strokovnjakov in ekspertov iz Slovenije, Švedske in Turčije.

Sodelujoči so soglasno obsodili sedanjo prakso homogenizacije nacionalnih območij in mirnodopske poskuse doseganja med vojno oznanjenih genocidnih ciljev tj. preprečevanje vrnitve beguncev na lastne domove in posestva. Ugotavljali so, da so vladne institucije dosegle skromne uspehe pri urensničevanju sprejetih odločitev ter da še vedno niso izdelani celovit projekt, jasna strategija in podporni elementi za učinkovito sprovajanje. Razlogov za takšne razmere je več, med ostalim tudi pomanjkljive nacionalne strategije posameznih držav o vrnitvi beguncev, kjer le-ti bivajo in pomanjkljiva razčlenitev želja in opredelitev samih beguncev v zvezi z vrnitvijo v domovino.

Izsledki večine prispevkov na okrogli mizi potrjujejo znano stališče, da gre za izrazito kompleksen, multidisciplinaren in mednarodni problem, ki bo v fazi realizacije projekta vrnitve beguncev in razseljenih oseb zahteval visoko stopnjo koordinacije različnih dejavnosti in različnih dejavnikov, npr. vladnih in nevladnih organizacij, UNHCR in drugih.

Vračanja beguncev je po besedah razpravljavcev dolgoročen, dinamičen, in kompleksen proces, ki zahteva čas, voljo in sredstva. Politične odločitve morajo soupadati z znanjem in strokovnostjo, katerih sodelovanje je za državo lahko usodno.

Repatriacijo je po mnenju sodelujočih treba izvajati vzporedno z rekonstrukcijo države, povezovanjem posameznih namer in vzdrževanjem ustreznih informacijskih osnov. Le-tako, torej z integralnim pristopom k reševanju problema, bo mogoče koordinirati veliko število dejavnosti in veliko